

DÁNIEL BOTOND – INCZE HENRIETTA

EGYETEMISTÁK KARRIERHABITUSA ÉS VÁLLALKOZÓI HAJLANDÓSÁGA

Tanulmányunk az erdélyi magyar egyetemisták karrierrel kapcsolatos jövőterveinek vizsgálatára épül, melyben arra vagyunk kíváncsiak, hogy a diploma megszerzése után milyen beosztásban, karrierben képzelik el magukat a fiatalok. A kérdés vizsgálata kapcsán főként arra szeretnénk választ kapni, hogy milyen az egyetemisták vállalkozói hajlandósága, hányan fontolgatják azt, hogy az egyetem után akár önfoglalkoztatókként, akár más személyeket alkalmazó vállalkozások vezetőiként helyezkedjenek el a munkaerőpiacon. Illetve arra is kíváncsiak vagyunk, hogy milyen karrierhabitusok jellemzik őket válaszaik alapján. A fiatalok karrierhabitusait és vállalkozói hajlandóságát alakító tényezőket is feltárjuk tanulmányunkban, amelyek a társadalmi-családi háttérrel és az oktatási, tanulmányi helyzettel függnek össze.

Karrierterületek és karrierhabitus

■ A fiatalok karrierútjának alakulását egyaránt meghatározzák a strukturális feltételek (munkaerőpiac, iskolarendszer stb.) és az egyének személyes preferenciái, döntései. A társadalomtudományokban folyamatos vita zajlik arról, hogy a két tényező közül melyik hatása jelentősebb, mi határozza meg erőteljesebben az egyéni döntéseket. Iellatchich, Mayrhofer és Meyer modelljének (2001) legfontosabb erénye, hogy egyszerre képes megjeleníteni ezt a két fő ténye-

... az egyetemisták többsége a rugalmasabb karriertípusokhoz vonzódik.

zót, integrálni képes ezt a két elméleti paradigmát az egyéni karrierpályák vizsgálatában (Csata és mtsai 2009. 33.). Mayrhofer és társai a bourdieu-i habitus- és mezőelméletet alkalmazzák a karrierpályák jellemzésére. Modelljükben két dimenzió mentén négy „karriermezőt” (field of career) különítenek el, amelyet négyféle „karrierlogikának” feleltetnek meg. Ezekre a karriermezőkre a tőkefajták (gazdasági, kulturális, társadalmi) eltérő kombinációja jellemző. A két dimenzió közül az egyik az egyének (munkavállalók) és a vállalatok (munkaadók) közötti kapcsolat erőssége, a másik pedig a karriermező stabilitása, ami azt mutatja meg, hogy mennyire stabilak vagy változékonyak a szereplők közötti viszonyok. A „vállalati világra” (company world) szoros kapcsolat és stabil viszonyok jellemzők, a munkahelyi biztonság foka magas, ezért az alkalmazottakra magas intézményi lojalitás jellemző, hosszú időt töltenek a szervezetben. A karrierépítés általában a vállalaton belül történik, a munkahelyi előmenetel szabályai jól meghatározottak és világosak. Ez gyakorlatilag az ipari társadalom hagyományos karrierpályája. A „szabadon lebegő szakértők” (free floating professionals) szintén viszonylag erősen kapcsolódnak a vállalatokhoz, viszont rövidebb időre szóló szerződések alapján, karrierjük során viszonylag kevés megrendelőnek dolgozva. Már lazábban kötődnek a szervezetekhez, munkájuk során egy jól meghatározott szakterületre szakosodva, speciális feladatokat látnak el. Számukra már fontos a szakmai függetlenség megőrzése és a szakértőként való elismertség megszerzése, ami gyakorlatilag elősegíti az előbbit. A másik két karriermezőre ennél is lazább kapcsolódás jellemző. Az „önfoglalkoztatók” (self-employment) már teljesen a szervezeten kívül tevékenykednek, általában egy jól meghatározott szolgáltatást kínálnak egy viszonylag stabil klientúrának. Számukra is a függetlenség megőrzése a legfontosabb. A negyedik karriermező a „krónikus rugalmasság” nevet viseli. Erre a lazább kapcsolódás és az erős változékonyosság jellemző. Azok az egyének, akik ebbe a kategóriába tartoznak, abban különböznek a szabadon lebegő szakértőktől, hogy nem egy jól meghatározott szakterületen tevékenykednek, változó feladatokat látnak el, változó klienskörnek, folyamatosan változó munkakörülmények között. Ha a piaci kereslet úgy kívánja, akkor könnyen szakmát és klienskört is váltanak annak érdekében, hogy minél nagyobb jövedelemre tegyenek szert. Számukra a rugalmasság és a gyors alkalmazkodóképesség jelenti a legfontosabb erőforrást. A különféle karriermezőkben való érvényesüléshez más és más karrierhabitus szükséges, amelyet a családi és a felnőtt szocializációs tapasztalatok egyaránt formálnak (Iellatchich és mtsai 2001).

Láthatjuk, hogy a négy karriermező közül a vállalati világ jelenti a hagyományos karrierformát és az alkalmazotti státust, a másik három viszont más karrierlogikát követ, rugalmasabb önfoglalkoztatási (self-management) forma.

Az elmúlt évtizedekben a munka világának globális átalakulása során erősödött a karrierpályák individualizációja, erőteljes elmozdulás volt tapasztalható a rugalmas foglalkoztatottság irányába. Mindez az erdélyi magyar fiatal diplomások munkaorientációjában is tetten érhető, amint az Csata és munkatársai a különböző életkori kohorszok összehasonlító vizsgálatából is kitűnik (Csata és mtsai 2009). Tanulmányunkban arra is szeretnénk választ adni, hogy az erdélyi magyar nyelven tanuló egyetemisták milyen arányban vonzódnak a hagyományos, alkalmazotti karrierformához, illetve a rugalmasabb, önfoglalkoztató karrierformákhoz.

A vállalkozói hajlandóság

■ A vállalkozói hajlandóság tulajdonképpen az emberek vállalkozásindításra irányuló nyitottságára utal. Rögtön az elején ki kell emelnünk, hogy a szakirodalomban több szerző is amellett érvel, hogy fontos különbséget tenni a vállalkozói hajlandóság, a vállalkozói szándék és a tényleges vállalkozói tevékenység között (Kruegel–Brazeal 1994, Sandu 1999, Lengyel 2008, Lengyel 2009).

Kruegel és Brazeal már 1994-ben megfogalmazta, hogy nem elégséges a vállalkozni nem hajlandók és a vállalkozni hajlandók elhatárolása, hanem szükség van arra is, hogy a vállalkozni hajlandókat megkülönböztessük a ténylegesen vállalkozni szándékozóktól is. Véleményük szerint a vállalkozói hajlandóság csupán egyfajta nyitottságot jelent a vállalkozás elvi lehetősége iránt, de nem jelent még határozott vállalkozói szándékot, terveket (Kruegel–Brazeal 1994 id. Lengyel 2008. 429.). Ezek alapján Lengyel úgy véli, hogy a vállalkozói hajlam csupán egy szimpátia alapú választás kifejeződése. A kérdezés során egy elvi lehetőséget kínálunk fel, amire mindenki a tapasztalatai, benyomása, hajlandósága szerint válaszol. Különbség van tehát a hajlandóság (inklináció) és a szándék (intenció) között (Lengyel 2009. 120.). A vállalkozói szándék ezzel szemben azt fejezi ki, hogy mennyire tartják vonzónak a válaszadók önmagukra nézve a vállalkozói karriert a belátható jövőben, általában néhány éven belül (Lengyel 2009. 120.). Ehhez hasonló tipológiával találkozunk a román nyelvű szakirodalomban is. Dumitru Sandu tipológiájában négy ideáltípust különböztet meg, amely a vállalkozóvá válás folyamatát is jól tükrözi. Az első kategóriába azok az egyének tartoznak, akiknek nincs saját vállalkozásuk és nem is szándékoznak vállalkozásba kezdeni. A második csoport tagjai vágyakoznak a vállalkozói karrierpálya iránt, de ez a vágyakozás nem társul konkrét vállalkozói szándékkal és magatartással. Velük ellentétben, mások nem rendelkeznek vállalkozással, viszont szándékuk és terveik elég határozottak. A negyedik csoportba pedig azok tartoznak, akik működő vállalkozások tulajdonosai (Sandu 1999). Palkó és Solyom a kategóriák megnevezését a nem vállalkozók, „vágyakozók”, „szándék szerinti” vállalkozók és „magatartás szerinti” vállalkozóknak fordítják (Palkó–Solyom 2006).

Látjuk tehát, hogy a vállalkozói hajlandóság nem jelenti azt, hogy nyomban meg is valósul a vállalkozás (vagy akár egyáltalán megvalósulna a jövőben), csupán egy vonzó lehetőséget jelent. Ennek ellenére nagyon fontos alappillére a vállalkozói létnek, hiszen ez a nyitottság mindenképp szükséges ahhoz, hogy az egyén belevágjon egy saját vállalkozás létrehozásába. A vállalkozói hajlandóság számít az első fontos lépésnek a vállalkozóvá válás folyamatában (Sáfrányné Dr. Gubik 2018). Nem jelenti azt, hogy a vállalkozói hajlam garantálja a vállalkozói jövőt, de szoros kapcsolatban áll vele (Koltai–Szalka 2013).

Szintén fontos megjegyeznünk, hogy a különböző szerzők más-más fogalommal jelölik ezeket a típusokat, állapotokat. Találkozunk a vállalkozói hajlam, szándék, terv, potenciál stb. megnevezésekkel. Ezért nagyon fontos, hogy mindig figyeljünk az adott fogalmak tartalmára és azonosítsuk, hogy az egyes kifejezések mögött hajlandóságról vagy konkrét szándékról beszélünk-e.

A vállalkozásindítási döntést magyarázó tényezők

■ A vállalkozásindítási döntést magyarázó és azt előre jelezni kívánó elméletek két nagy csoportra oszthatók. Az egyik csoportba tartozó elméletek a társadalmi és kulturális környezet vállalkozásindítási döntésre gyakorolt hatását helyezik

előtérbe (pl. Shapero és Sokol, vállalkozói ökoszisztéma elmélet, intézményi megközelítés), a másik csoport inkább az egyénre fekteti a hangsúlyt, nem megfelelkezve az egyén társadalmi meghatározottságáról (pl. Ajzen TPB elmélete). Mindkét megközelítés mikroszintű, közöttük lévő lényegi különbség abból adódik, hogy milyen relatív szerepet szánnak a társadalmi-kulturális és az egyéni tényezőknek a vállalkozási szándék alakításában (Czaller–Geambaşu 2017. 106–107.).

Az első csoportból érdemes megemlíteni Isenberg (2010 id. S. Gubik–Bartha 2017) vállalkozói ökoszisztéma elméletét, amely hat kulcselemet emel ki (politika, kultúra, tőke, piacok, humán tőke, támogatás), illetve az intézményi megközelítést, mely szerint a vállalkozói aktivitásra az intézmények is hatást gyakorolnak. Douglas North meghatározása szerint az intézményi szerkezet formális szabályokból, informális korlátokból és a kikényszerítésük módjának kombinációjából állnak (például hitel- vagy tőzsdéi szabályozás, oktatási rendszer stb.). A formális és informális szabályok egyaránt intézménynek minősülnek, és az informális szabályok egyik legfontosabb összetevője maga a kultúra (North 2005 id. S. Gubik–Bartha 2017). Az intézmények mérésének jól kialakult módszertana van, megemlíthetjük például a Világbank Doing Business adatbázisát, amely a formális intézmények mennyiségi ismérveit tartalmazza, vagy a GLOBE projektet, amely az informális intézmények, kultúra mérésének módszereit. S. Gubik Andrea és Bartha Zoltán az egyetemi hallgatók vállalkozói hajlandóságát és aktivitását mérő GUESSS kutatás adatbázisát vetették össze az említett két adatbázissal az egyetemi hallgatók vállalkozói szándéka és aktivitása, valamint az intézményi tényezők közötti kapcsolatot vizsgálva. Eredményeik szerint a vállalkozói szándék sokkal inkább az informális intézményi tényezők által meghatározott (S. Gubik–Bartha 2017). Ugyanakkor az egyéni tényezők sem elhanyagolhatók, ugyanis Ajzen TPB elméletét használó 186 kutatás egy metaanalízise kimutatta, hogy az egyéni tényezők (attitűdök, szubjektív normák, észlelt magatartási kontroll) a vállalkozói szándéknak 30-50 százalékát magyarázzák (Czaller–Geambaşu 2017. 108.).

Czaller és Geambaşu szerint (2017) a konkrét empirikus adatfelvételek rendszerint a két megközelítés egyfajta adaptációját vagy kombinációját szokták használni. Ugyanakkor bármelyik megközelítést is vesszük alapul, a kutatási eredmények alapján jól látható, hogy az attitűdök, a vállalkozóról, a vállalkozói életformáról és a vállalkozó társadalmi szerepéről alkotott elképzelések meghatározóak a vállalkozói szándék és azt követően a vállalkozói magatartás alakításában. Ezek a tényezők sokféle és komplex kapcsolatban állnak a modell többi elemével, az oktatási rendszerből szerzett ismeretekkel, a családi háttérrel, de olyan személyes demográfiai jellemzőkkel is, mint az életkor, a nem, a településtípus és a társadalmi státus.

Mivel az „Egyetemisták jövőképkutatása” kiterjedt az online oktatás, a járványhelyzet alatti kulturális élet, a jövőkép és a megélhetési nehézségek felmérésére is, így a vállalkozói hajlandóság mérése csak egy kisebb résztémája volt a kutatásnak. Mivel a kutatás célja általánosabb volt, így nem kerültek be a vállalkozásindítási döntést és az azt meghatározó tényezőkkel kapcsolatos kérdések sem. Ebből kifolyólag a vállalkozói hajlandóság tekintetében csupán a személyes demográfiai jellemzők és a családi háttér hatását vizsgáltuk.

A vállalkozói hajlandóságot befolyásoló szociodemográfiai tényezők

■ A már korábban is idézett szakirodalmi forrásokból tiszta kép rajzolódik ki a *szociodemográfiai tényezők hatásáról*. A kutatások túlnyomó többsége szerint, legyen szó akár nemzetközi, akár országos vagy csupán regionális, lokális kutatásokról, a férfiak felülreprezentáltak a nőkhöz képest a vállalkozók és a vállalkozói hajlandósággal rendelkezők között (Lengyel 2008, Lengyel 2009, Palkó–Sólyom 2005). Egy OECD kutatás azt is megállapítja, hogy a férfiak nemcsak magasabb arányban vállalkoznak, mint a nők, hanem általánosságban az is elmondható, hogy a női vállalkozások aránya magasabb a szolgáltató ágazatokban, mint a termelőekben (OECD 2012 id. Koltai–Szalka 2013). Továbbá Koltai és Szalka szerint számos vizsgálat igazolja azt is, hogy a női vállalkozók kockázatkérülők, általában kisebb vállalkozásokat indítanak, és kevésbé kitarthatók, mint a férfiak (Sexton–Bowman–Upton 1990, Dhme et al. 2005, Carter–Show 2006 id. Koltai–Szalka 2013).

Ugyanígy egyhangúak az életkor hatásával kapcsolatos kutatási eredmények is, a fiatalok általában felülreprezentáltak a potenciális vállalkozók között. Erre az eredményre jutott Lengyel György az 1988–2007 között végzett Magyar Háztartás Panel adatainak elemzése (Lengyel 2008), illetve a FlashEurobarometer #192 adatainak elemzése közben is (Lengyel 2009). Palkó és Sólyom pedig egy lokális összehasonlító kutatás során, regressziós modellből származó adatok tanúsága szerint azt is megállapította, hogy a két vizsgált településen az életkor és az iskolai végzettség volt a legszorosabb kapcsolatban a vállalkozói attitűddel (Palkó–Sólyom 2005. 122.).

A lakóhely településjellege esetén viszont árnyaltabb kép alakul ki. A felnőtt népességet vizsgáló kutatások eredményei szerint a rurális területeken élők némiképp nagyobb elvi érdeklődést mutatnak a vállalkozás lehetősége iránt az urbánus lakossághoz képest (Lengyel 2009), illetve a lakóhely településjellegével gyengébb az összefüggés (Lengyel 2008). Czaller és Geambaşu pedig azt találta, hogy az erdélyi magyar középiskolások között a városokban élő fiatalok körében nagyobb valószínűséggel merül fel annak a lehetősége, hogy saját vállalkozást indítsanak (Czaller–Geambaşu 2017. 122.).

Végezetül, a családi háttér hatását vizsgálva elmondható, hogy a kutatások szerint a magasabb iskolai végzettségű szülőkkel rendelkezők körében magasabb vállalkozói hajlandóság mutatható ki (Lengyel 2008. 431). Vannak kutatások, ahol az anya és az apa iskolai végzettsége egyaránt hatást gyakorol a vállalkozói hajlandóságra és önállósodásra való törekvésre (Palkó–Sólyom 2015) és vannak olyanok is, ahol az anya iskolai végzettsége fontosabbnak bizonyul, mint az apáé (Lengyel 2008. 431.). A középiskolások vállalkozói hajlandóságát illetően szintén elmondható, hogy a magasabb társadalmi státusú családból származó fiatal körében magasabb a vállalkozásindítás kívánatossága (Czaller–Geambaşu 2017. 122.).

Fiatalok vállalkozói szándéka és hajlandósága Magyarországon

■ Magyarországon az elmúlt húsz év népszámlálási adatai (KSH 2001 és 2011) és ifjúságkutatásai (Ifjúság 2012, Magyar Ifjúság 2016) is szinte egyhangúan azt mutatják, hogy a 15-29 éves korosztályban 4 százalék körüli az *önálló vállalkozók, tulajdonosok és résztulajdonosok* aránya. Többségük (60-80 százalékuk) általában egyéni vállalkozó, csupán kevesen rendelkeznek alkalmazottakkal (Bauer és mtsai 2017, Bene és mtsai 2018, Gázsó 2013).

A 2008-as gazdasági válság utáni években viszonylag alacsony *vállalkozói szándékot* mértek a magyar fiatalok körében. Saját vállalkozás indításán 2012-ben csupán minden tizedik fiatal gondolkodott (Ruff 2013), általában kevésbé tartották valószínűnek, hogy néhány éven belül saját vállalkozást indítsanak, kétharmaduk ennek még a valószínűségét is kizárta (Fazekas 2015, Székely–Nagy 2015). A kutatók megegyeztek abban, hogy a magyar fiatalok nem csupán a vállalkozáshoz, hanem általában a változáshoz is negatívan állnak hozzá, a jövőt tekintve inkább a biztonságot, az állandóságot, a jelenlegi helyzet konzerválódását valószínűsítik (Nagy–Tibori 2016, Székely 2014). Ez a hozzáállás sokkal inkább egy klasszikus alkalmazotti karrierhabitushoz áll közelebb. Ugyanakkor a vállalkozói attitűdöt erénynek sem tartották és az érvényesülésben sem gondolták fontosnak (Czibere 2014, Fazekas–Dobó 2016).

A magyar fiatalok vállalkozói szándéka ezt követően viszont folyamatosan erősödött. Azok aránya, akik a következő néhány éven belül vállalkozást indítanának, 2012-ben 11 százalék volt, 2016-ra már 15 százalékra (Bauer és mtsai 2017), 2020-ra pedig 19 százalékra emelkedett (Domokos és mtsai 2021).

Az egyetemisták vállalkozói szándékáról a GUESSS (Global University Entrepreneurial Spirit Students' Survey) kutatásból nyerhetünk információkat. Ez egy nemzetközi kutatási projekt, melyben több ország, köztük Magyarország felsőoktatásban részt vevő fiataljainak vállalkozói szándékát vizsgálják szisztematikusan és meghatározott időközönként. A Magyarországra vonatkozó 2006-os, 2008-as, 2011-es, 2013-as és 2016-os adatokat összevetve megállapították, hogy az évek alatt csökkent a közvetlen diploma megszerzése utáni vállalkozásindítási szándék. Míg 2006-ban az egyetemisták 16 százaléka szeretett volna vállalkozásba fogni közvetlen a diploma után, addig 2013-ban 8 százalékuk, 2016-ban pedig már csak 5 százalékuk vélekedett hasonlóan (S. Gubik 2016, S. Gubik–Farkas 2017). Az utóbbi években viszont, akárcsak általában a magyar fiatalok körében, a magyar egyetemisták körében is emelkedett a vállalkozni szándékozók aránya. A 2018-as GUESSS felmérés eredményei szerint a magyar egyetemisták vállalkozói szándéka nemzetközi kontextusban továbbra is nagyon alacsony, viszont már 15,1 százalékuk képzelel el magát vállalkozóként közvetlenül tanulmányai befejezése után (S. Gubik–Farkas 2019). Ugyanakkor öt év távlatában nézve ez a vállalkozóvá válás irányába mozdul el, így az alkalmazottá válás 40,7 százalékra csökken, míg a nagy többség vállalkozóként látja magát.¹ Ez arra engedte következtetni a kutatókat, hogy a magyar egyetemisták alkalmazottaként szeretnének tapasztalatot gyűjteni a munkaerőpiacon, majd ezáltal saját vállalkozásba kezdeni évekkel később (S. Gubik–Farkas 2019). Az is kiderült a felmérés alkalmával, hogy azok a fiatalok, akik a tanulmányaik mellett vállalkozást vezetnek, nagy többségben önfoglalkoztatók, ugyanakkor nem szeretnék vállalkozói tevékenységüket tovább folytatni a tanulmányaik befejezése után, mivel erre csupán tanulmányaikat fedező anyagi erőforrásként tekintenek (S. Gubik–Farkas 2019).

A *vállalkozói hajlandóság* természetesen magasabb, mint a konkrét vállalkozói szándék. Egy országos lefedettségű online kérdőíves egyetemista vizsgálat 2018-ban 47,8 százalékos arányt mért, egy lokális vizsgálat pedig, amelyet a Debreceni Egyetemen valósítottak meg szintén ebben az időszakban, mintegy 37,8 százalékos arányt. Az országos kutatásban mintegy 335 diák vett részt, 18-24 évesek, gazdaság-, társadalom-, műszaki és természettudomány szakosok, a deb-

A fiatalok vállalkozói hajlandósága Erdélyben

■ A fiatalok *vállalkozói tevékenységével* kapcsolatosan a kárpát-medencei és ezen belül az erdélyi helyzetet a Mozaik 2001, GeneZYs 2015, Magyar Ifjúság 2016 kutatásokból ismerhetjük. Ezek mellett 2007–2008-ban három kutatás is megvalósult, az egyik összességében vizsgálta a romániai fiatalokat, a másik az erdélyi román fiatalokat, a harmadik pedig az erdélyi magyar fiatalokat.

A 2000-es évek elején a gazdaságilag aktív fiatalok (15-29 évesek) körében a vállalkozók vagy családi vállalkozásban tevékenykedők aránya csupán 3,6 százalékos volt (Veres 2020). Ez az arány a következő években fokozatosan emelkedett. A 2008-as adatok alapján Dalu azt is megállapította, hogy az erdélyi magyar fiatalság nagyobb arányban veszi ki a részét a vállalkozói tevékenységből, mint az erdélyi román fiatalok, hiszen az előbbi 7 százalékos, míg az utóbbi 4 százalékos aránnyal szerepel (Dalu 2011). Itt viszont ki kell emelnünk, hogy a 2008-as kutatásokban a 15-29 éves korosztály helyett a 15-35 éves korosztályt vizsgálták. A következő öt évben az erdélyi magyar fiatalok körében a vállalkozók aránya további egy százalékkal emelkedett (Barna–Kiss 2013) és azt is fontos megemlítenünk, hogy a Labour Force Survey adatai alapján, Csata szerint a vállalkozók és önfoglalkoztatók aránya 2002–2012 között mintegy 10,7-11,2 százalékos volt (Csata 2017). A LFS adatai kiemelkednek az idősoros összehasonlításból, mivel az azt megelőző és az azt követő mérések is alacsonyabb vállalkozói tevékenységet mutatnak. A GeneZYs 2015 kutatás például csupán 3 százalékot, amely más régiók adataival összevetve is a legkisebb arányt képezi ebből a szempontból² (Csata 2017). Rá egy évre a Magyar Ifjúság 2016 kutatás már 6,7 százalékos vállalkozói arányt mért a régióban. A Magyarországon mért adatokkal összehasonlítva, látható, hogy az anyaországi fiatalok alacsonyabb arányban (4 százalékos) tevékenykednek vállalkozókként (Veres 2020).

Az erdélyi magyar fiatalok *vállalkozói szándékairól* kevesebb kutatási eredményünk van. A 2008-as felmérés eredményei szerint a 18-35 éves korosztály 9 százaléka, míg a romániai fiatalok 10 százaléka tekintette prioritásának saját vállalkozás indítását rövidtávon, azaz az elkövetkező 2-3 évben, a középtávú prioritások között további 4-5 százalékos tette első helyre a vállalkozásindítást (Kiss és mtsai 2008, Kiss–Barna 2011, Bokor 2011, Ercsei–Kiss–Szabó 2011). Két, sajátos módszertannal végzett középiskolás kutatásban a diákok vállalkozásindítási terveit is vizsgáltuk. A módszertan azért volt sajátos a vállalkozói hajlandóság vizsgálata szempontjából, mert egy olyan kérdéssort tartalmazott, amelyben arra kértük a diákokat, hogy fogalmazzák meg jövőterveiket azzal kapcsolatosan, hogy 20, 25, 30, valamint 35 éves korukban hol fognak élni, mivel fognak foglalkozni. 2015-ben öt erdélyi megye magyar tannyelven tanuló középiskolásainak 2,8 százaléka, 2018-ban pedig a tágabban értelmezett gyergyói kistérség 1098 diákjának 3 százaléka válaszolta azt, hogy „vállalkozó”, „cégvezető”, „magánvállalkozó” lenne egy adott jövőbeli időpontban (Dániel 2019. 48.). Ez a válasz fogalmilag a vállalkozói szándékhoz áll legközelebb, mivel feltételezzük, hogy azok a fiatalok adják ezt a választ, akik határozottabb elképzeléssel rendelkeznek, nem csupán egy felkínált elvi lehetőség kapcsán jut eszükbe az, hogy akár vállalkozók is lehetnének. Amint azt korábban láttuk, ez utóbbi a vállalkozói hajlandóságot jelenti.

A korábban említettek mellett egy olyan kutatás is rendelkezésünkre áll, amelyben a középiskolás fiatalok *vállalkozói hajlandóságát* vizsgálták. A Hétfa Kutatóintézet és a Nemzetpolitikai Kutatóintézet (NPKI) 2016 júniusában vizsgált online kérdőív segítségével erdélyi magyar középiskolásokat. A kérdőívet a pedagógusszövetség segítségével kérdezték le, a válaszadók leginkább a XI. osztályos diákok voltak. A megkérdezett erdélyi magyar középiskolások közel fele (46 százalék) gondolta úgy, hogy tanulmányai befejeztével önállóként vagy vállalkozóként dolgozna. A szerzők meglepően magasnak tartják ezeket az arányokat (Czaller–Geambaşu 2017).

Konkrétan az erdélyi magyar egyetemistákra fókuszáló, a vállalkozói hajlandóságot vizsgáló korábbi kutatásokról nem találtunk információkat, jelen tanulmányunk ezért tud hiánypótló eredményekkel szolgálni.

A kutatás módszertana, a vállalkozói hajlandóság operacionalizálása

■ Vizsgálatunk egy 2020 decemberében online térben lekérdezett kérdőíves egyetemista-kutatás adatainak másodelemzésére épül, melynek célcsoportját a romániai felsőoktatásban résztvevő magyar diákok alkották. A kutatásban 1065 diák vett részt négy felsőoktatási intézményből, amelyek a BBTE, EMTE, PKE és MOGYE voltak. A hallgatók kvótás mintavétel útján kerültek be a mintába intézményekre és évfolyamokra történő súlyozással. A kérdőív hat fő témakör alapján vizsgálta a hallgatók helyzetét: rendezvények a koronavírus járvány előtt és alatt, oktatás a járvány előtt és alatt, az egyetemisták jövőképe és megélhetése. Tanulmányunk szempontjából az egyetemisták jövőképre vonatkozó kérdéstömb releváns, melyben a hallgatókat az egyetem utáni terveikről, szakmai és magánéleti jövőjükkel kapcsolatos véleményükről, elvárásaikról kérdezték.

A kérdőív 102 kérdése közül 25 tartozott a jövőképpel kapcsolatos témakörhöz, melyek közül egyetlen kérdés alapján tudjuk vizsgálni a vállalkozói hajlandóságot és karrierhabitust. Ez zárt kérdés, melyhez három válaszlehetőség tartozik, és azt kérdezi pontosan, hogy ha a hallgatónak lenne választási lehetősége, akkor tanulmányai befejezése után milyen formában dolgozna szívesebben: alkalmazott, vállalkozó (alkalmazottakkal) vagy önfoglalkoztató (egyéni vállalkozó, szabadúszó, freelancer). Egy elvi lehetőséget kínáltunk tehát fel, amelyre a fiatalok az eddigi tapasztalataik, benyomásaik, hajlandóságuk szerint válaszolhattak és az egyes karrierpályák iránti vonzódásukat fejezhették ki. A kérdéssel így a vállalkozói hajlandóságot (inklinációt) tudtuk mérni (Lengyel 2009). A kérdésre adott válaszok alapján kiderül számunkra, hogy milyen mértékű a fiatalok vállalkozói hajlandósága, illetve több háttértényezővel összevetve azt is vizsgálni tudjuk, mi határozza meg ezt, illetve kikre jellemző az erősebb vállalkozási hajlam.

A kutatás alanyainak rövid bemutatása

■ Az elemzést a mintába került egyetemisták nemek, képzési szintek és intézmények szerinti eloszlásának bemutatásával kezdjük. A válaszadók közel háromnegyede nő (73,3 százalék), negyede férfi (26,7 százalék), átlagéletkoruk 21,08 év. Jellemzően 19-23 év közöttiek (89,1 százalék), bár találunk fiatalabb (2,1 százalék) és idősebb válaszadókat is (8,8 százalék). A 19-23 éves korosztá-

lyon belül a 19-20-21 évesek aránya 21,9-22,4-20,9 százalék, míg az idősebb, 22-23 évesek aránya 13, illetve 10,9 százalék. A válaszadók döntő többsége alapképzésben vesz részt (73,5 százalék), míg 14,6 százalékuk mesteri képzésben. Legkisebb arányban az osztatlan képzésben részt vevők vannak 11,9 százalékkal, ők nagyrészt orvosi szakokon tanulnak. A válaszadók több mint felét a Babeş-Bolyai Tudományegyetem (továbbiakban BBTE) hallgatói teszik ki (53,8 százalék), őket követik a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem (EMTE) hallgatói (26,4 százalék) és a Marosvásárhelyi „George Emil Palade” Orvosi, Gyógyszerészeti, Tudomány és Technológiai Egyetem (MOGYE) hallgatói (13,5 százalék). Legkisebb arányban a Partiumi Keresztény Egyetem (PKE) hallgatói vannak (8,1 százalék).

A származási és családi háttér tekintetében azt látjuk, hogy a válaszadók közel kétharmada székelyföldi, Hargita (24,4 százalék), Kovászna (14,6 százalék) és Maros (25,9 százalék) megyékből származik. Őket a Kolozs (9 százalék), Bihar (7,6 százalék), Szatmár (7 százalék) és Szilágy (4,6 százalék) megyeiek követik. A válaszadók további 6 százaléka származik a többi erdélyi megyékből, illetve Bákó megyéből. A származási település típusa szerint többségük városi környezetben nőtt fel (20,3 százalék városról, 38,1 százalékuk megyeszékhelyről származik), a vidékiek aránya 41,6 százalék (ebből 27,5 százalék a községek központban, 14,2 százalék pedig a falun élők aránya).

A szülők iskolai végzettségének tekintetében fontos megjegyeznünk, hogy az anyák iskolai végzettsége magasabb, mint az apáké. Az anyák közel háromtizede rendelkezik felsőfokú végzettséggel (29,9 százalék), közel fele pedig középfokú végzettséggel (érettségivel vagy posztliceális végzettséggel) (47,7 százalék). Az alapfokú végzettségűek aránya 22,4 százalékos. Ezzel szemben az apák 22,9 százaléka rendelkezik felsőfokú, 46,9 százaléka középfokú végzettséggel, 30,2 százalékuknak pedig nincs érettségije, csupán szakiskolai (26,7 százalék) vagy általános iskolai (3,5 százalék) végzettsége. A családok közel kétharmada 4500 lej alatti havi jövedelemmel rendelkezik, a legtöbben (30,3 százalék) az 1501-3000 lejes jövedelmi kategóriát jelölték be, míg a 3001-4500 lej közötti kategóriában a válaszadók 26,9 százaléka helyezkedik el. Továbbá 4501 és 6000 lej közötti havi jövedelemmel a válaszadók családjainak 18,6 százaléka rendelkezik, 6000 lej fölöttivel pedig 16,1 százaléka.

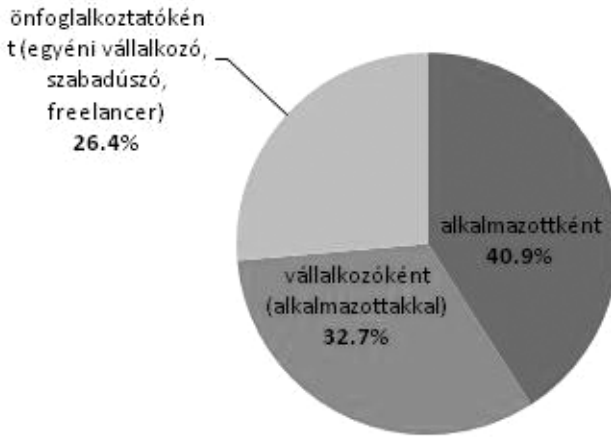
Karrierhabitus és vállalkozói hajlandóság

■ Elemzésünk középpontjában a kérdőív azon kérdése áll, amelyben arról kérdeztük az egyetemistákat, hogy „Tanulmányaid befejezése után, ha módodban állna megválaszolni, hogyan dolgozz, inkább alkalmazottként, vállalkozóként vagy önfoglalkoztatóként dolgoznál?”. Ezzel a kérdéssel igyekeztünk képet kapni arról, hogy az egyetemistákra melyik karrierpálya a jellemző, illetve milyen vállalkozói hajlandósággal rendelkeznek.

A kérdésre adott válaszok általánosságban azt mutatják, hogy az egyetemisták többsége a rugalmasabb karriertípusokhoz (szabadon lebegő szakértő, önfoglalkoztató/vállalkozó, krónikus rugalmasság) vonzódik. Az önfoglalkoztató és az alkalmazottakkal is rendelkező vállalkozó kategóriák összesen 59,1 százalékot tesznek ki. Ezzel szemben a válaszadók 40,9 százaléka szeretne tanulmányai befejezése után alkalmazottként elhelyezkedni a munkaerőpiacon, hozzájuk a vállalati világ karriertípus áll közelebb. A rugalmas karrierutakon belül a válasz-

adók 26,4 százaléka szeretne önfoglalkoztató (egyéni vállalkozó, szabadúszó, freelancer) lenni, míg 32,7 százalékuk szeretne vállalkozást alapítani vagy átvenni. Ezek alapján a magyar nyelven tanuló erdélyi magyar egyetemisták körében a vállalkozói hajlandóság igen magas, az önfoglalkoztatókat, egyéni vállalkozókat is beleértve a válaszadók közel hattizede szívesen lenne vállalkozó.

Tanulmányaid befejezése után, ha módodban állna megválasztani, hogy hogyan dolgozz, inkább alkalmazottként, vállalkozóként vagy önfoglalkoztatóként dolgoznál? (% , N=774)

1. ábra. A kívánt karrier típusa

A vállalkozói hajlandóság mögött álló társadalmi tényezők

■ A továbbiakban arra keressük a választ, hogy milyen társadalmi tényezők befolyásolják a magyar nyelven tanuló erdélyi magyar egyetemisták vállalkozói hajlandóságát és a különböző karrierpályákkal szembeni beállítódásukat. Olyan háttértényezőket vizsgálunk, mint a nem, településtípus, az apa iskolai végzettsége, a család anyagi helyzete, a képzés szintje, valamint az oktatási intézmény. A kategóriák közötti különbségek feltárása érdekében kereszt táblákat készítettünk.

Nemi különbségek

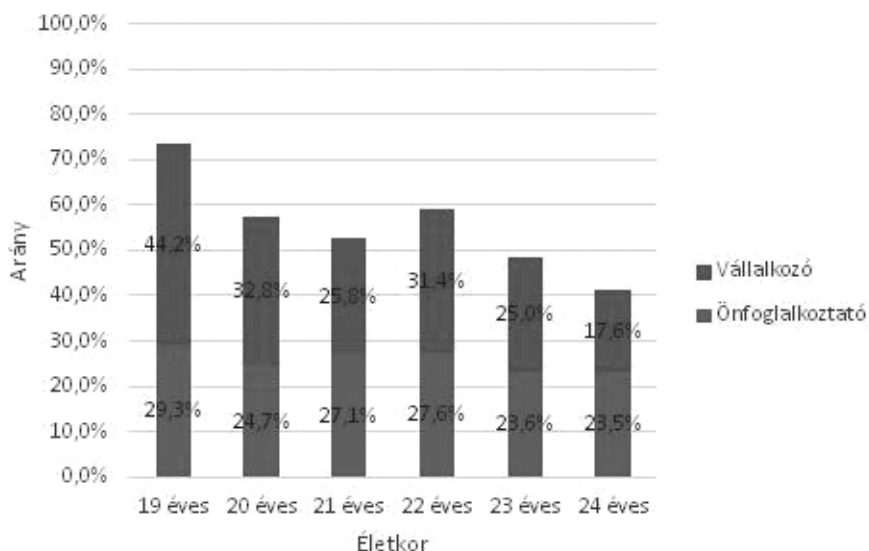
■ Eredményeink azt mutatják, hogy mind a férfiak, mind a nők esetén 40 százalék körülire tehető azok aránya, akik alkalmazottként szeretnének dolgozni tanulmányaik befejezése után, így ebben a tekintetben a két csoport hasonló egymáshoz. Viszont szignifikáns különbséget találtunk abban a tekintetben, hogy a vállalkozói hajlandósággal rendelkezők közül mekkora arányban szeretnének önfoglalkoztatók, illetve alkalmazottal is rendelkező vállalkozók lenni ($p=0,005$). Míg a nők körében közel hasonló a két csoport aránya (29,2 százalékuk lenne szívesen önfoglalkoztató és 30,4 százalékuk alkalmazottakkal rendelkező vállalkozó), addig a férfiak esetén az alkalmazottakkal rendelkező vállalkozók aránya jelentősen magasabb, 40,1 százalék, míg az önfoglalkoztatóké csupán 18,2 százalék.

	Férfi		Nő		Összesen	
	esetszám	arány	esetszám	arány	esetszám	arány
Alkalmazott	80	41,7%	232	40,3%	312	40,7%
Önfoglalkoztató	35	18,2%	168	29,2%	203	26,5%
Vállalkozó (alkalmazottakkal)	77	40,1%	175	30,4%	252	32,9%
Összesen	192	100%	575	100%	767	100%

1. táblázat. Kívánt karrier típusa és a nemek összefüggése

Életkor szerinti különbségek

■ Egyik legfontosabb eredményünk, hogy a vállalkozói hajlandóság inkább a fiatalabb korosztályokra jellemző, az életkor előrehaladtával pedig szinte folyamatosan csökken ($p < 0,001$). Amint az a 2. számú ábrán is látszik, a 19 éves válaszadók több mint héttizede szeretne önfoglalkoztató vagy vállalkozó lenni, és kevesebb mint háromtizedük vágyik arra, hogy alkalmazottként dolgozzon. A 24 évesek között viszont már csak 23,5 százalék azok aránya, akik szabadúszóként/önfoglalkoztatóként képzelik el a jövőjüket és 17,6 százalék, akik alkalmazottal rendelkező vállalkozóként. Így a két csoport együtt 41,1 százalékot tesz ki, ami mintegy 30 százalékkal kevesebb, mint a 19 évesek esetében. (Zárójelben jegyezzük meg, hogy a 18 évesek és a 25 évesek is illenek ebbe a mintába, ők azért nem kerültek fel az ábrára, mivel csupán 13, illetve 15 személy került be részükről a válaszadók közé.)

2. ábra. Vállalkozói hajlandóság mértéke a különböző életkori csoportokban

Településtípus szerinti különbségek

■ Míg a férfiak és nők közötti különbségek vizsgálata során a vállalkozói hajlandóság mértékében nem találtunk különbséget, csak annak formáiban, addig a vidékről és városról származó fiatalok közötti különbségek vizsgálatakor azt látjuk, hogy a vállalkozói hajlandóság mértéke szignifikánsan magasabb ($p=0,048$) a vidéki egyetemisták körében. A községközpontból vagy faluról származó egyetemisták 63 százaléka szeretne valamilyen rugalmasabb karrierpályán elhelyezkedni, míg a városiak körében ez az arány közel 7 százalékkal alacsonyabb, azaz 56,1 százalék. A két csoportban közel hasonló azok aránya, akik szabadúszók, önfoglalkoztatók lennének (a vidékiek 25,2 százaléka, a városiak 26,8 százaléka jelölte meg ezt a válaszlehetőséget), az igazán nagy különbség az alkalmazottakkal is rendelkező vállalkozó opciónál látható. A vidéki egyetemisták 37,7 százaléka lenne szívesen másokat is foglalkoztató vállalkozó, míg a városiak csupán 29,3 százaléka.

	Vidék		Város		Összesen	
	esetszám	arány	esetszám	arány	esetszám	arány
Alkalmazott	113	37,0%	193	43,9%	306	41,1%
Önfoglalkoztató	77	25,2%	118	26,8%	195	26,2%
Vállalkozó (alkalmazottakkal)	115	37,7%	129	29,3%	244	32,8%
Összesen	305	100%	440	100%	745	100%

2. táblázat. Kívánt karrier típusa és településtípus összefüggése

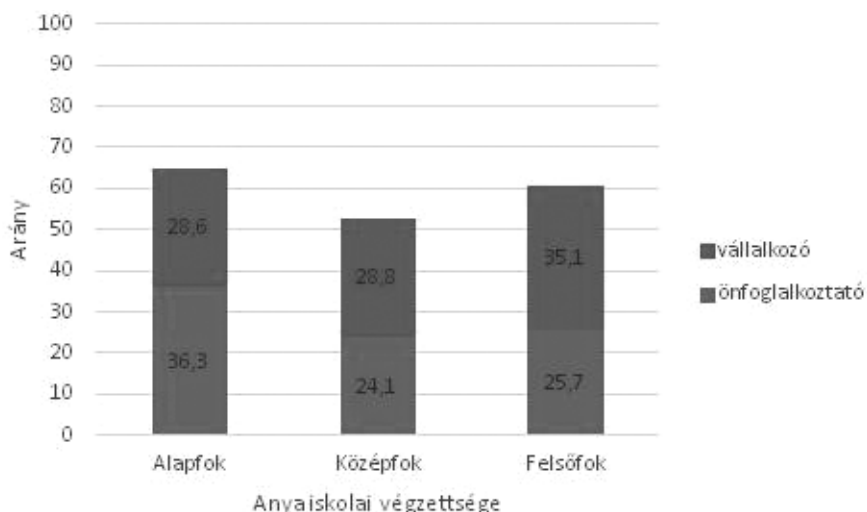
Vizgáltuk a megyék közötti különbségeket is, viszont nem találtunk statisztikailag szignifikáns különbségeket ($p=0,933$). A vállalkozói hajlandóság (beleértve az önfoglalkoztatást is) legalacsonyabb értéke 56 százalék volt, legmagasabb pedig 62,3 százalék.

A családi háttér befolyásoló hatása a vállalkozói hajlandóságra

■ A családi háttér hatásának vizsgálatakor az apák és az anyák iskolai végzettségét és a család anyagi (jövedelmi) helyzetének hatását vettük be az elemzésbe. A szülőket iskolai végzettségük szerint három csoportba vontuk össze: az érettségivel nem rendelkezők kerültek az alapfokú végzettek csoportjába, az érettségizettek a középfokú végzettek csoportjába, míg a legalább egyetemi oklevéllel rendelkezők a felsőfokúak csoportjába. A három változó egyébként egymással is kapcsolatban van, ahogy az várható a magasabb iskolai végzettséggel rendelkező szülők magasabb jövedelmet valószínűsítanak meg ($p<0,001$), illetve az apák és az anyák iskolai végzettsége is erősen korrelál egymással ($r=0,625$; $p<0,001$).

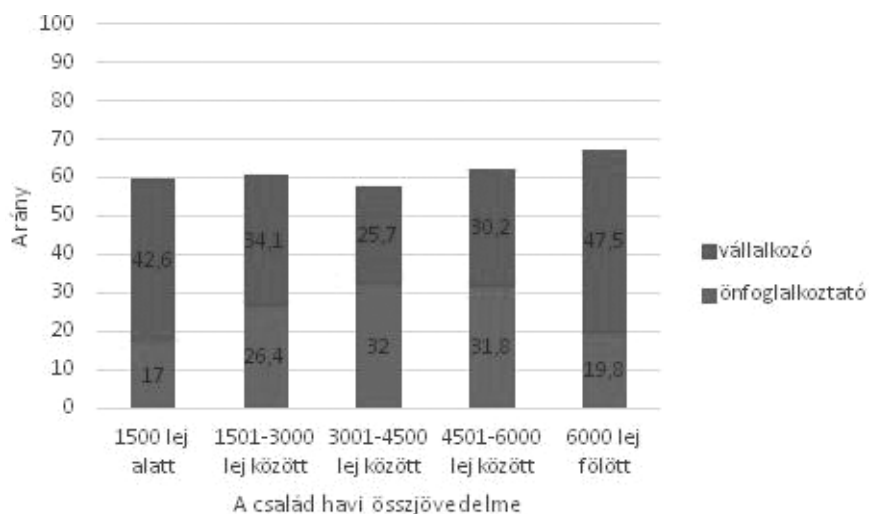
Az apák iskolai végzettsége és a fiatalok vállalkozói hajlandósága közötti kapcsolatot vizsgálva nem találtunk szignifikáns összefüggést. Az anyák iskolai végzettségét vizsgálva viszont azt tapasztaltuk, hogy azon egyetemisták körében magasabb a vállalkozói hajlandóság, akik esetében az anyák alapfokú vagy felsőfokú végzettséggel rendelkeznek ($p=0,011$). Előbbi csoportban 64,9, utóbbiban 60,8 százalék azok aránya, akik önfoglalkoztatóként vagy alkalmazottakkal is rendelkező vállalkozóként szeretnének dolgozni. Hozzájuk képest azok körében, akik édesanyja középfokú végzettséggel rendelkezik, ez az arány csupán

52,9 százalékos, tehát 7-11 százalékkal alacsonyabb. További fontos megállapítás, hogy azok a fiatalok, akiknek a szülei alapfokú végzettséggel rendelkeznek, inkább szabadúszók/önfoglalkoztatók szeretnének lenni, míg azok, akiknek a szülei felsőfokú végzettséggel, inkább alkalmazottakkal rendelkező vállalkozók.

3. ábra. Kívánt karrier típusa és anya iskolai végzettségének összefüggése

Hasonlóan árnyalt képet mutat, ha a család anyagi helyzetét vizsgáljuk. A jövedelem tekintetében öt kategóriát különítettünk el, a legalacsonyabb kategória 1500 lej alatti havi jövedelmet jelent, a legmagasabb 6000 lej fölöttit. A három középső kategóriát 1500 lejes intervallumokra osztottuk. Az elemzés azt mutatja, hogy összességében a szélső kategóriák azok, ahol magasabb a vállalkozói hajlandóság és a rugalmasabb karrierpályák felé való vonzódás. A két alsó jövedelmi kategóriába tartozó egyetemisták esetén ez az arány 59,6 és 60,5 százalék, a legmagasabbba tartozóknál pedig 67,3 százalék. Ehhez képest a közepes család-

4. ábra. A kívánt karrier típusa és a család anyagi helyzetének összefüggései

di jövedelemmel rendelkezők esetén csupán 57,7 százalék. Ugyanakkor egy másik fontos megállapítás, hogy ellenkező eloszlást mutat az önfoglalkoztatók és szabadúszók csoportja, valamint az alkalmazottakkal is rendelkező vállalkozást preferálók csoportja. Míg azok aránya, akik önfoglalkoztatók/szabadúszók szeretnének lenni, inkább a középső jövedelmi csoportokban magasabb (32 százalékos) és a szélsőkben alacsonyabb (17, illetve 19,8 százalék), addig az alkalmazottakkal is rendelkező vállalkozásra vágyók aránya a 6000 lej fölötti és az 1500 lej alatti jövedelmi kategóriákban a legmagasabb (47,5 százalék és 42,6 százalék), és a középső jövedelmi kategóriákban a legalacsonyabb (25,7 – 34,1 százalék közötti). Ezek a különbségek statisztikailag is szignifikánsak ($p=0,018$).

Oktatási, intézményi háttér szerinti különbségek

■ Végezetül nézzük meg, hogy milyen különbségeket találhatunk az egyetemisták között aszerint, hogy milyen képzési szinten és melyik intézményben tanulnak. Amint azt az életkori különbségek alapján várhatjuk is, az alapképzésben részt vevő egyetemisták között magasabb arányban vannak jelen azok, akik rugalmasabb karrierpályák felé vonzódnak ($p=0,002$). Míg az alapképzésen tanulók közel kétharmada szeretne szabadúszó/önfoglalkoztató vagy alkalmazottakkal is rendelkező vállalkozó lenni (63,4 százalék), addig a mesteri és osztatlan képzésben résztvevők csupán mintegy fele (51,6, illetve 52,2 százalék). Az osztatlan képzésben részt vevők esetén ez valószínűleg a szakma sajátosságából fakad (leginkább orvosi szakon tanulnak).

A fentiek alapján nem meglepő, hogy amikor az intézményeket hasonlítjuk össze, a MOGYE diákjai körében a legmagasabb azok aránya (52,9 százalék), akik inkább alkalmazottként helyezkednének el a munkaerőpiacon. Ebben a tekintetben a BBTE és a PKE diákjai nagyon hasonlóak, mindkét csoportban 40 százalék körüli azok aránya (41,7, illetve 42,6 százalék), akik a hagyományos karrierpályák felé orientálódnak, így pedig 60 százalék körüli azok aránya (58,3, illetve 57,4 százalék), akik a rugalmasabb karrierpályákat tartják vonzóbbnak. A vállalkozói hajlandóság és a rugalmasabb karrierpályák iránti igény tekintetében az EMTE diákjai tűnnek ki a többi egyetemista közül. Ebben a csoportban 70 százalékhoz közelít (68,2 százalék) azok aránya, akik önfoglalkoztatóként vagy alkalmazottakkal rendelkező vállalkozóként képzelik el a karrierjüket. Külön érdemes kiemelni, hogy az EMTE azon egyetemistái közül, akik kitöltötték a kérdőívet, a válaszadók közel fele legszívesebben vállalkozóként dolgozna. Ezek a különbségek statisztikailag is szignifikánsak ($p<0,001$).

	BBTE		EMTE		PKE		MOGYE		Összesen	
	személy	arány	személy	arány	személy	arány	személy	arány	személy	arány
Alkalmazott	172	41,7%	60	31,7%	29	42,6%	55	52,9%	316	40,9%
Önfoglalkoztató	126	30,6%	36	19,0%	20	29,4%	22	21,2%	204	26,4%
Vállalkozó alkalmazottakkal	114	27,7%	93	49,2%	19	27,9%	27	26,0%	253	32,7%
Összesen	412	100%	189	100%	68	100%	104	100%	773	100%

3. táblázat. Kívánt karrier típusa és az egyetem összefüggése

Szerettük volna mélyebben is vizsgálni ezeket a különbségeket és megnézni azt, hogy milyen különbségek vannak az egyes szakok között. Sajnos azonban ezeket nem tudtuk érdemben megvizsgálni, mivel a kutatás során gyűjtött adatok csupán intézményre és évfolyamra reprezentatívak, az intézményeken belül pedig több olyan szak is volt, ahonnan nagyon kevés választ kaptunk. Kari szinten nagyon nehezen vizsgálható a kérdés, mivel számos példát találunk olyan esetekre, amikor egy karon belüli szakokra nagyon különböző karrierutak jellemzők (pl. matematika és informatika, pedagógia és pszichológia stb.). Így a szakterületek közötti különbségek vizsgálatára további, célirányosabb kutatásokat kellene megvalósítani.

Következtetések

■ Vizsgálatunk középpontjában a romániai felsőoktatásban részt vevő magyar nyelven tanuló egyetemi hallgatók karrierhabitusa és vállalkozói hajlandósága állt. Arra voltunk kíváncsiak, hogy a hallgatók, ha megválaszthatnák, hogy egyetemi tanulmányaik befejezése után milyen formában dolgozzanak, inkább alkalmazottként, önfoglalkoztatóként, vagy vállalkozóként tennék. Kérdésünk csupán elvi választásról szólt, nem konkrét szándékról, így a vállalkozói hajlandóságra vonatkozott.

A válaszokból kiderült, hogy az egyetemisták többsége a rugalmasabb karriertípusokhoz vonzódik, tanulmányaik befejezése után negyedük legszívesebben önfoglalkoztatóként, harmaduk alkalmazottakkal is rendelkező vállalkozóként dolgozna. Az eredmények nagyon magas (59,1 százalékos) önfoglalkoztatói/vállalkozói hajlandóságot mutatnak, magasabbat mint a 2018-as magyarországi egyetemista vizsgálatok (47,8 százalék, illetve 37,8 százalék) vagy az erdélyi középiskolások körében mért eredmények (46 százalék) (Győri–Lengyel–Perpék 2020, Kun 2018, Czaller–Geambaşu 2017).

Ugyanakkor, mivel a vállalkozói hajlandóság mérésére csupán egyetlen kérdés állt a rendelkezésünkre, ezért nem ismerjük a válasz mögött álló benyomásokat, tapasztalatokat, motivációkat. Így például azt sem tudjuk, hogy a vállalkozói pálya számít ennyire vonzóknak vagy az alkalmazotti státus iránti idegenkedés miatt választanának rugalmasabb karrierpályákat a fiatalok.

Arra viszont volt lehetőségünk, hogy a vállalkozói hajlandóságot árnyaltabban vizsgáljuk, különböző szociodemográfiai tényezők mentén. A férfiak és a nők hasonló arányban vonzódnak a rugalmasabb karrierpályákhoz, viszont a nők nagyobb arányban lennének önfoglalkoztatók, a férfiak pedig alkalmazottakkal is rendelkező vállalkozók. Mindez összhangban van azokkal a kutatásokkal, amelyek szerint a női vállalkozók kockázatkerülőbbek és kisebb vállalkozásokat indítanak, mint a férfiak (Sexton–Bowman–Upton 1990, Dhme et al. 2005, Carter–Show, 2006 id. Koltai–Szalka 2013). Az életkori különbségeket vizsgálva szintén a korábbi kutatásoknak megfelelő eredményekre jutottunk. A szakirodalom szerint általában a fiatalok mutatnak nagyobb vállalkozói hajlandóságot (Lengyel 2008, Lengyel 2009, Palkó–Sólyom 2005), mi pedig azt találtuk, hogy az egyébként fiatalnak számító egyetemisták csoportján belül is a fiatalabbak azok, akik inkább lennének önfoglalkoztatók vagy vállalkozók, hiszen a 19 éves hallgatók körében 70 százalékot is meghaladja a vállalkozói hajlandóság aránya. Azt is fontos megjegyezni, hogy ez azonban az évek elteltével jelentősen csökken, alapképzés végére 50 százalékra, mesterképzés végére pedig 40 százalékra. A la-

kóhely településjellege tekintetében azt találtuk, hogy a vállalkozói hajlandóság mértéke szignifikánsan magasabb a vidéki egyetemisták körében, mégpedig elsősorban azok csoportjában, akik szívesen lennének másokat is foglalkoztató vállalkozók. A különbség közel 7 százalékos a vidéki és városi egyetemisták között az előbbieik javára. Ez az eredmény inkább Lengyel György (2009) adataival van összhangban, és az ellenkezőjét mutatja annak, amit Czaller és Geambaşu (2017) az erdélyi magyar középiskolások körében talált, ahol a városiak voltak azok, akikben nagyobb valószínűséggel merült fel annak a lehetősége, hogy vállalkozást indítsanak.

A családi háttérnek a vállalkozói hajlandóságra (de ugyanúgy a szándékra vagy akár a konkrét vállalkozói tevékenységre) való hatását vizsgáló kutatások eredményei általában azt mutatják, hogy a magasabb iskolai végzettséggel rendelkező szülők gyerekei és a jobb anyagi helyzetben lévő családokból származó személyek mutatnak magasabb vállalkozói hajlandóságot (Lengyel 2008, Palkó–Sólyom 2015, Czaller–Geambaşu 2017). Az erdélyi magyar egyetemisták körében érdekes összefüggéseket találtunk, hiszen amellett, hogy az előbbi szabályszerűség is igazolódott és a magasabb iskolai végzettséggel rendelkező szülők gyerekei, illetve a magasabb jövedelmű családokból származó fiatalok is magasabb vállalkozói hajlandósággal rendelkeztek, egy másik kategória esetén is magas volt a vállalkozói hajlandóság. Azt találtuk ugyanis, hogy az alapfokú végzettségű szülők és az alacsonyabb jövedelmi kategóriába tartozó családokból származók körében is magasabb volt a vállalkozói hajlandóság mértéke. Ugyanakkor az alacsonyabb társadalmi-gazdasági státusú fiatalok inkább a szabadúszók/önfoglalkoztatók csoportjában voltak felülreprezentálva, a magasabb iskolai végzettséggel rendelkező szülők gyerekei pedig az alkalmazottal is rendelkező vállalkozók csoportjában. Egy másik érdekes eredményünk, hogy míg azok aránya, akik szabadúszók/önfoglalkoztatók szeretnének lenni, inkább a középső jövedelmi csoportokban magasabb és a szélsőkben alacsonyabb, addig az alkalmazottakkal is rendelkező vállalkozásra vágyók aránya a két szélső kategóriában magasabb és a középsőkben alacsonyabb. A korábbi kutatások eredményeire figyelve talán ezek számítanak a jelenlegi vizsgálat legfontosabb és legegységesebb eredményeinek.

Az intézményi különbségek vizsgálata tekintetében véleményünk szerint további kutatásokra van szükség. Bár találtunk különbségeket az egyes egyetemek hallgatói között, ezek nagy valószínűséggel tudományterületek és szakok közötti eltérésekből adódnak, ezen különbségek vizsgálatára pedig célzott kutatásokra lenne szükség. Ugyanakkor szintén hasznosnak tartanánk olyan kutatásokat, amelyek az egyetemisták vállalkozói hajlandóságának mértéke mellett a személyes motivációkat is jobban felmérné, így még világosabb képet kaphatnánk nemcsak a szociodemográfiai, hanem a személyes tényezők tekintetében is.

■ JEGYZETEK

1. Ez az arány 2016-ban még csak egyharmad körül volt (S. Gubik–Farkas 2017).
2. 2015-ben Kárpátalján volt a legnagyobb a fiatal vállalkozók aránya 8,1 százalékkal, ezt követte a Felvidék 6,9 százalékkal. Vajdaságban 4,9 százalékos volt a fiatal vállalkozók aránya. A MOZAIK 2001 adataihoz képest Felvidéken és Kárpátalján jelentősen nőtt a vállalkozók aránya (a korábbi 3,9 és 3,8 százalékhöz képest), Vajdaságban pedig csökkent (5,8-ról 4,9 százalékra). (Csata 2017)
3. A kérdés pontos megfogalmazása: „Tanulmányaid befejezése után, ha módodban állna megválasztani, hogy hogyan dolgozz, inkább alkalmazottként, vállalkozóként vagy önfoglalkoztatóként dolgoznál?” Válaszlehetőségek: alkalmazottként; vállalkozóként (alkalmazottakkal); önfoglalkoztatóként (egyéni vállalkozó, szabadúszó, freelancer).

■ IRODALOM

- Barna Gergő – Kiss Tamás: *Erdélyi magyar fiatalok 2013*. Kutatásjelentés. Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Kós Károly Akadémia Alapítvány, Európai Tanulmányok Központja, Kvár, 2013.
- Bartha Zoltán – S. Gubik Andrea: *Mennyire befolyásolják a fiatalok vállalkozó kedvét a kulturális gyökerek? In: Csiszár Csilla (szerk.): Jubileumi tanulmánykötet Illés Mária professzor asszony 70. Születésnapjára*. Miskolci Egyetem, 2017. 15–26.
- Bauer Béla – Pillók Péter – Ruff Tamás – Szabó Andrea – Szanyi F. Eleonóra – Székely Levente: *Magyar Ifjúságkutatás 2016 – Az ifjúságkutatás első eredményei. Ezek a mai magyar fiatalok!* Társadalomkutató Kft., 2017.
- Bene Viktória – Krémer Balázs – Pintye Zsolt: *A 15-29 éves korosztály foglalkoztatásáról és munkaerőpiaci perspektíváiról – a Magyar Ifjúság Kutatás 2016 adatainak tükrében*. In: Nagy Ádám (szerk.): *Margón kívül – Magyar ifjúságkutatás 2016*. Excenter Kutatóközpont, 2018. 98–153.
- Bokor Zsuzsa: *Retradicionalizálódás? Erdélyi fiatalok a családról, gyermekekről, főzésről és munkáról*. In: *Erdélyi magyar fiatalok: Összehasonlító elemzés*. Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Kriterion, Kvár, 2011. 151–170.
- Czaller László – Geambaşu Réka: *Vállalkozók és vállalkozások iránti attitűdök az erdélyi magyar középiskolások körében*. Kisebbségi Szemle 2017/1, 99–122.
- Czibere Ibolya: *Települési és regionális egyenlőtlenségek a 18-29 éves ifjúsági korosztály körében: Munkaerőpiac-Jövőtervezés-Ervényesülés*. In: Nagy Ádám – Székely Levente (szerk.): *Másodkézből – Magyar Ifjúság 2012*. ISZT Alapítvány, Kutatópont, 2014. 45–72.
- Csata Zsombor: *Helyzetkép a határon túli magyar fiatalok munkaerőpiaci és gazdasági helyzetéről*. In: Papp Z. Attila (szerk.): *Változó kisebbség. Kárpát-medencei magyar fiatalok. A GeneZy's 2015 kutatás eredményei*. Mathias Corvinus Collegium – Tihanyi Alapítvány, Magyar Tudományos Akadémia Társadalomtudományi Kutatóközpont Kisebbségkutató Intézet, 2017. 367–390.
- Csata Zsombor – Dániel Botond – Kiss Dénes – Ruszuly Emese – Sólyom Zsuzsa: *Diplomás karrierpályák az erdélyi magyar fiatalok körében*. Erdélyi Társadalom 2009. 7. évf. 1. sz. 31–68.
- Dalu N. Iulian: *Oktatás és munka a román és a magyar fiatalok értékrendjében*. In: Kiss Tamás – Barna Gergő (szerk.): *Erdélyi magyar fiatalok*. Összehasonlító elemzés. Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Kriterion, Kvár, 2011. 85–90.
- Dániel Botond: *Középiskolások vállalkozókedve*. Korunk XXX. évf. 2019/10. 47–54.
- Domokos Tamás – Kántor Zoltán – Pillók Péter – Székely Levente: *Magyar Ifjúság 2020. Kérdések és válaszok – Fiatalokról, Fiataloktól*. Társadalomkutató Kft, 2021.
- Ercsei Kálmán – Kiss Zita – Szabó Júlia: *Fiatalok szabadidős fogyasztása, önállósodása és jövőképe a marosvásárhelyi Félzsígt-vizsgálatok alapján*. In: *Erdélyi magyar fiatalok: Összehasonlító elemzés*. Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Kriterion, Kvár, 2011. 233–260.
- Fazekas Anna: *Dél-Alföld – Regionális Ifjúsági Helyzetelemzés*. In: Nagy Ádám – Székely Levente (szerk.): *Harmadrészt – Magyar Ifjúság 2012 – Regionális helyzetelemzések*. ISZT Alapítvány – UI SZ Alapítvány – Excenter Kutatóközpont, 2015. 151–206.
- Fazekas Anna – Dobó István: *Őn és tükörkép: Identitás, értékek*. In: Nagy Ádám – Székely Levente (szerk.): *Negyedszázad. Magyar Ifjúság 2012*. Iuvenis Ifjúságsszakmai Műhely – ISZT Alapítvány – Excenter Kutatóközpont – Új Ifjúsági Szemle Alapítvány, 2016. 308–338.
- Gazsó Tibor: *Munkaerőpiaci helyzetkép*. In: Székely Levente (szerk.): *Magyar Ifjúság 2012 – Tanulmánykötet*. Kutatópont, 2013. 127–151.
- Győri Ágnes – Lengyel György – Perpék Éva: *Preferált vezetési stílus, vezetői és vállalkozói hajlandóság az egyetemi hallgatók körében*. *Metszetek* 2020. 9. 1. sz. 3–26.
- Iellatchitch, Alexander – Mayrhofer, Wolfgang – Meyer, Michael: *The field of career. Towards a New Theoretical Perspective*. Paper submitted to European Organisation Studies Group, 17th colloquium, “The Odyssey of Organising”, Subtheme 14: Career as an odyssey. Lyon, France, July 5–7, 2001.
- Kiss Tamás – Barna Gergő: *Erdélyi magyar fiatalok 2008*. A vizsgálatról és a kötetéről. In: *Erdélyi magyar fiatalok: Összehasonlító elemzés*. Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Kriterion, Kvár, 2011. 7–28.
- Kiss Tamás – Barna Gergő – Sólyom Zsuzsa: *ERDÉLYI MAGYAR FIATALOK 2008 – Közvélemény-kutatás az erdélyi magyar fiatalok társadalmi helyzetéről és elvárásairól*. Összehasonlító gyorsjelentés (Sz. 12; Műhelytanulmányok a romániai kisebbségekről, o. 395). Institutul Pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale, 2008.
- Koltai Judit Petra – Szalka Éva: *A vállalkozói hajlandóság vizsgálata a női hallgatók körében Magyarországon*. *Vezetéstudomány* 2013. 44. évf. 7–8. sz. 71–79.
- Kun Gergő: *Vállalkozási hajlandóság a Debreceni Egyetem hallgatói körében – Entrepreneur willingness in case of students of University of Debrecen*. *International Journal of Engineering and Management Sciences (IJEMS)* 2018. Vol. 3., No. 3., 181–194.
- Lengyel György: *A vállalkozói hajlandóság hatása a vállalkozásra és a jólétre – A Magyar Háztartás Panel néhány tanulsága (1992–2007)*. In: Kolosi Tamás – Tóth István György (szerk.): *Társadalmi Riport 2008*. TÁRKI Társadalomkutatási Intézet Zrt., Bp., 2008. 429–450.
- Lengyel György: *Vállalkozói hajlandóság, potenciális vállalkozók és kockázatkerülés*. In: Tóth István György (szerk.): *TÁRKI Európai Társadalmi jelentés 2009*. TÁRKI Zrt., Bp., 2009. 119–135.
- Nagy Ádám – Tibori Tímea: *Narratívák hálójában: Az ifjúság megismerési és értelmezési kísérletei a rendszer-váltástól napjainkig*. In: Nagy Ádám – Székely Levente (szerk.): *Negyedszázad. Magyar Ifjúság 2012*. Iuvenis Ifjúságsszakmai Műhely – ISZT Alapítvány – Excenter Kutatóközpont – Új Ifjúsági Szemle Alapítvány, 2016. 400–431.
- Palkó Emília – Sólyom Zsuzsa: *A vállalkozások elterjedésének szociokulturális háttere. Vállalkozói típusok két székelyföldi faluban*. *Erdélyi társadalom* 2006. 3. évf. 2. sz. 115–134.

- Ruff Tamás: *Ifjúsági mobilitás: Hajlandóság, lehetőségek és tervek.* In: Székely Levente (szerk.): *Magyar Ifjúság 2012* – Tanulmánykötet. Kutatópont, 2013. 152–178.
- Sandu, Dumitru: *Drumul antreprenorial: Fără încedere, dar cu relații.* Sociologia Românească 1999. nr. 2.
- S. Gubik Andrea: *Magyar egyetemi hallgatók karrierterveinek alakulása és kihatásuk a jövőbeli vállalkozói hajlandóságra.* In: S. Gubik Andrea – Tóth Attiláné (szerk.): *Magyarország 2025-ben és kitekintés 2050-re* – Tanulmánykötet Nováky Erzsébet 70. születésnapjára. Arisztotelész Kiadó, 2016. 91–102.
- S. Gubik Andrea – Bartha Zoltán: *Az egyetemi hallgatók vállalkozói hajlandóságának intézményi meghatározói.* In: Györkő Dorisz – Kleschné Csapi Vivien – Bedő Zsolt (szerk.): *ICUBERD Book of Papers.* 2017. 343–363.
- S. Gubik Andrea – Farkas Szilveszter: *Entrepreneurship intentions and activities of students in Hungary – Global University Entrepreneurial Spirit Student's Survey 2018. National Report.* 2019.
- Sáfrányné Dr. Gubik Andrea: *Vállalkozói hajlandóság fokozása* – Tréning tananyag. Miskolci Egyetem, Gazdaságtudományi Kar, 2018.
- Székely Levente: *Az új csendes generáció.* In: Székely Levente – Nagy Ádám (szerk.): *Másodkézből – Magyar Ifjúság 2012.* ISZT Alapítvány, Kutatópont, 2014. 9–28.
- Székely Levente – Nagy Ádám: *Közép-Magyarország – Regionális Ifjúsági Helyzetellenzés.* In: Székely Levente – Nagy Ádám (szerk.): *Harmadrészt – Magyar Ifjúság 2012.* ISZT Alapítvány – UISZ Alapítvány – Excenter Kutatóközpont, 2015. 9 – 44.
- Veres Valér: *Az erdélyi magyar ifjúság társadalm szerkezetének és iskolai mobilitásának változásai (2001–2016).* In: Veres Valér (szerk.): *Erdélyi Magyar Ifjúság – Szociológiai jellegzetességek és változások 2001 és 2016 között.* Kolozsvári Egyetemi Kiadó, 2020. 15–45.

